

הרם את מטך ונטה את ידך

וְאַתָּה הָרַם אֶת מִטְּךָ וְנִטְה אֶת יָדְךָ עַל הַיָּם וּבִקְעָהוּ וַיָּבֹאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּתוֹךְ הַיָּם בַּיּוֹם הַזֶּה (שמות יד טז).

מסכת סוטה לז ע"א - לא להאריך בתפילה

באותה שעה היה משה מאריך בתפילה. אמר לו הקב"ה: ידידי טובעים בימים ואתה מאריך בתפילה לפני? אמר לפניו: רבשי"ע, ומה בידי לעשות? אמר לו: "דבר אל בני ישראל ויסעו, ואתה הרם את מטך ונטה את ידך על הים וגוי" ¹.

שמות רבה פרשה כא ו - הים מסרב להיקרע

"ואתה הרם את מטך" - אמר משה לפני הקב"ה: אתה אומר לי שאקרע את הים ואעשה את הים יבשה והכתיב: "אשר שמתי חול גבול לים" (ירמיה ה כב)! והרי נשבעת שאין אתה קורעו לעולם! ² אמר ר' אלעזר הקפר: אמר לו משה: לא כך אמרת שאין הים נעשית יבשה שנאמר: "אשר שמתי חול גבול לים" וכתיב: "ויוסף בדלתים ים" (איוב לח ח). אמר לו הקב"ה: לא קראת! ³ מתחילת התורה מה כתיב? "ויאמר אלהים יקוו המים" (בראשית א ט) - אני הוא שהתניתי עמו. כך התניתי מתחילה שאני קורעו, שנאמר: "וישב הים לפנות בוקר לאיתנו" (שמות יד כז) - לתנאו שהתניתי עמו מתחילה. מיד שמע משה להקב"ה והלך לקרוע הים. וכיון שהלך לקרוע את הים, לא קבל עליו להיקרע. אמר לו הים: מפניך אני נקרע? אני גדול ממך! שאני נבראתי בשלישי ואת נבראת בשישי. ⁵ כיון ששמע משה כך, הלך ואמר להקב"ה: אין הים רוצה להיקרע. מה עשה הקב"ה? נתן ימינו על ימינו של משה שנאמר: "מוליד לימין משה זרוע תפארתו, בוקע מים מפניהם" (ישעיה סג יב). מיד ראה הים להקב"ה וברח, שנאמר: "הים ראה וינוס" (תהלים קיד ג) - מה ראה? אלא שראה להקב"ה שנתן יד ימינו על משה ולא יכול לעכב, אלא ברח מיד. אמר לו משה: מפני מה אתה בורח? אמר לו הים: מפני אלהי יעקב - מפני יראתו של הקב"ה. ⁶

מסכת אבות פרק ה משנה ו - סדרי בראשית

עשרה דברים נבראו בערב שבת בין השמשות ואלו הן: פי הארץ ופי הבאר ופי האתון והקשת והמן והמטה והשמיר והכתב והמכתב והלוחות. ויש אומרים אף המזיקין וקבורתו של משה ואילו של אברהם אבינו ויש אומרים אף צבת בצבת עשויה. ⁷

¹ "מה תצעק אלי", אומר הקב"ה למשה, "הרם את מטך ונטה ידך על הים ובקעהו". אין זמן לתפילות ארוכות, כפי שאח"כ למד משה לעשות בתפילה על אחותו מרים. ראה דברינו [תפילה קצרה](#) וכן [אל נא רפא נא לה](#) בפרשת בהעלותך. לעניינינו, ממדרש זה ואחרים (מכילתא מס' דוהיי פרשה ג בפרשתנו, שמות רבה כא ד ועוד) אפשר להבין שהרמת המטה ונטיית היד (עם המטה) על הים, היו פעולה ישירה ומיידית, מעין תגובת נגד לתפילה שמשה האריך בה. בדומה להרמה ונטייה של המטה והיד במכות מצרים. אבל אנו נרצה להראות מדרשים בכיוון אחר, מהם עולה שהרמת המטה ונטיית היד לא היו מיידיים ולא פשוטים כל כך (תרתי משמע). ולעניין "ידידי טובעים בימים", ראה דברינו [מעשה ידי טובעים בימים ואתם אומרים שירה?](#) בשביעי של פסח.

² לא ברור לאיזו שבועה הכוונה כאן. אפשר שהכוונה היא לפסוק מירמיהו הנ"ל ולפסוק מספר איוב המובא בהמשך ע"ר ר' אלעזר הקפר, שהדרשן מפרשם כשבועה. ואולי הכוונה לשבועה שלאחר המבול שבישעיהו נד ט: "אשר נשבעתי מעבור מי נח עוד על הארץ", שהרבה נדרשת במדרשים (ויקרא רבה י א ועוד). ראה דברינו [השבועה לנח](#) בפרשת נח. כך או כך, הדרשן כאן מבין שבועה זו במשמעות כללית שיותר לא יהיו שינוי סדרי בראשית בשני הכיוונים, הים לא יציף עוד את היבשה וכן ההפך. וראה גם שמות רבה א ט על הפסוק: "הבה נתחכמה לך".

³ "לא קראת" - לא הבנת את המקרא. ראה מסכת ברכות יח ע"א: "אם קרית - לא שנית, אם שנית - לא שלשת, אם שלשת - לא פירשו לך".

⁴ ראה בראשית רבה כח ב: "רבי ברכיה בשם רב ביבי: יקוו המים - יעשה מידה למים, כמו שנאמר: וקו ינטה על ירושלים (זכריה א טז). רבי אבא בר כהנא בשם רבי לוי אמר: יקוו לי המים מה שאני עתיד לעשות בהם". יקוו מלשון מקווה או מלשון לקוות.

⁵ ראה ויקרא רבה ד א: "אחור וקדם צרתני - אם זכה אדם אומרים לו אתה קדמת לכל מעשה בראשית ואם לאו אומרים לו יתוש קדמך, שלשול קדמך". אין כאן רק עניין של חשיבות וקדימות מי נברא קודם, אלא טענה מהותית הנוגעת לסדרי הבריאה והטבע. מי שנברא ביום השישי ונהנה מכל מה שנברא לפניו, אל ישנה את סדרי הטבע שנקבעו לפניו. הים חוזר כאן על אותה דעה שמשה עצמו אומר קודם לקב"ה. הים מתווכח עם משה אבל בעצם מצטרף לדעתו. והרי לנו משה כדמות מופת לחסידי האקולוגיה של ימינו. ולמי שרוצה להמשיך בכיוון זה, וגם לחבר את פרשת השבוע לט"ו שבט הקרוב, הנה קהלת רבה ז א: "בשעה שברא הקב"ה את אדם הראשון נטלו והחזירו על כל אילני גן עדן ואמר לו: ראה מעשי כמה נאים ומשובחין הן וכל מה שבראתי בשבילך בראתי. תן דעתך שלא תקלקל ותחריב את עולמי, שאם קלקלת אין מי שיתקן אחריך".

⁶ בסוף נקרע הים מפני הקב"ה שעומד על ימינו של משה! המדרש מכיל מספר מוטיבים מרכזיים: שינוי סדרי בראשית, חשש מעבודה זרה (שלא יטעו אחרי המטה) וההכרה שהגאולה היא ע"י הקב"ה ולא ע"י שליח (אני ולא מלאך). נראה חלק מהם להלן.

⁷ האפשרות לשינוי סדרי בראשית טמון במעשה בראשית עצמו ו"אין כל חדש תחת השמש". ראה הקדמת אבן עזרא לספר בראשית (שיטה אחרת): "ואמרו זכרם לברכה עשרה דברים נבראו בין השמשות (אבות ה, ט). והטעם כאילו התנה עם מעשי בראשית וגזר

"מה שהיה כבר הוא" - אם יאמר לך אדם אפשר שהקב"ה עתיד לעשות ים יבשה, אמור לו: "כבר היה". לא כך עשה על ידי משה? שנאמר, "ובני ישראל הלכו ביבשה" וכתוב: "ואתה הרם את מטך ונטה את ידך על הים ובקעהו" וכתוב: "ויבואו בני ישראל בתוך הים ביבשה" (קהלת רבה ג טו).⁸

שמות רבה כא ט - שלא יטעו אחרי המטה

אמר רבי סימון: משל לבעל הזמורה שהיה מהלך בחוף והזמורה בידו.⁹ אמרו: אילולי שהזמורה בידו לא היה מתכבד. שמע המלך ואמר לו: הַעֲבֵר הזמורה ממך וצא לחוף וכל מי שאינו שואל בשלומך אני נוטל את ראשו. כך אמרו המצריים: לא היה יכול משה לעשות כלום אלא במטה, בו הכה היאור ובו הביא את כל המכות. כיון שבאו ישראל לתוך הים והמצריים עומדים מאחריהם, אמר הקב"ה למשה: השלך את מטך, שלא יאמרו אילולי המטה לא היה יכול לקרוע את הים, שנאמר: "הרם את מטך".¹⁰

פירוש כלי יקר שמות יד טז - הקשר לחטא מי מריבה

ומכאן תבין באמת מה היה חטאו של משה במי מריבה. כי שם נאמר ממש היפך ממה שנאמר כאן. כי כאן נאמר: הרם את מטך, דהיינו, סלק את מטך ונטה את ידך וע"י זה באו לידי אמונה.¹¹ ושם נאמר וירם את ידו ויך במטהו, שסילק את ידו כי לא עשה הפעולה בידו כי אם במטהו. ועל כן החזיר דברים הראשונים, שאמרו שבכוח המטה פעל הכול, למקומם. ובזה גרם מיעוט האמונה, כמו שנאמר: "יען לא האמנתם בי".¹²

ילקוט שמעוני תהלים פרק קיד רמז תתעג - מלפני אדון חולי ארץ

בשעה שאמר לו הקב"ה למשה: "ואתה הרם את מטך" וכתוב: "ויט משה את ידו", התחיל הים עומד כנגדו. אמר לו משה בשם הקב"ה ולא קבל עליו. הראהו המטה ולא קבל עליו. משלו משל למה הדבר דומה? למלך בשר ודם שהיו לו שתי גינות זו לפניו מזו. מכר את הפנימית. בא הלוקח ליכנס ולא הניחו השומר.¹³ אמר לו בשם המלך ולא קיבל עליו. הראה לו הטבעת ולא קבל עליו.¹⁴ עד שנהג המלך ובא. התחיל השומר לברוח. אמר לו: כל היום הייתי אומר לך בשם המלך ולא קיבלת עליך ועכשיו מה אתה בורח? אמר לו: לא מפניך אני בורח אלא מפני המלך. כך משה בא ועמד על הים. אמר לו בשם הקב"ה ולא קיבל עליו. הראה לו המטה ולא קבל עליו. עד שנגלה הקב"ה בכבודו. כיון שנגלה, התחיל הים לברוח, שנאמר הים ראה וינוס. א"ל משה: כל היום הייתי

להיות אלה הנזכרים, בעבור שאין כל חדש תחת השמש. ובעבור שכתוב כי בסוף יום ששי כלה כל המעשים". המטה נברא בערב שבת בין השמשות ומכאן שלכאורה יש בכוחו לקרוע את הים ולשנות סדרי בראשית. אך התשובה היא שלא, כפי שנראה להלן. עוד על שינוי סדרי בראשית אצל חז"ל, ראו מחד גיסא הסיפור על בנו של רבי יוסי דמן יוקרת שכפה על התאנה להוציא פירות ומה עשה לו אבין (תענית כד ע"א), ומאידך גיסא נס הדלקת נרות שבת בחומץ: "מי שאמר לשמן וידלוק הוא יאמר לחומץ וידלוק" (שם כה ע"א); נושא שיש להאריך ולדון בו. נראה שכאן יש פשרה בהצעה שעשרה דברים אלה, שיש בהם פוטנציאל של שינוי הטבע, נבראו בערב שבת בין השמשות דווקא. האם יש גם משמעות לכך שפוטנציאל זה נברא לאחר בריאת האדם?

⁸ אם המדרש הקודם הולך "אחורה" ומראה שנסים אינם שינוי סדרי הטבע כי הפוטנציאל לכך גלום (מותנה, ראה המדרש הראשון בראש העמוד) בעצם בריאת העולם, בא מדרש זה והולך "קדימה" ומראה שגם התופעות המרחיקות לכת שלעתיד לבוא, אינן דבר חדש כי "כבר היה לעולמים". עוד על נושא שינוי סדרי בראשית והיחס הדואלי של חז"ל, לכאן ולכאן, ראה גמרא שבת נג ע"ב: "אמר רב יוסף: בוא וראה כמה גדול אדם זה, שנעשה לו נס כזה! אמר לו אביי: אדרבה, כמה גרוע אדם זה שנשתנו לו סדרי בראשית" ובמדרש בתי מדרשות ח"ב לפרשת האזינו: "משעה שברא הקב"ה את עולמו התנה על בריותיו שיהיו הולכים על סדרי בראשית ולא ישתנו עד שירצה לשנותם". וראה גם שמות רבה לח ד, דברים רבה יא י, תענית כד ע"א, תענית כה ע"א ועוד.

⁹ זמורה, ענף עץ גפן, היה סמל של בעל תפקיד, קצין צבא, ברומי. והיום בצה"ל - ענף זית. ראה באופן דומה הלולב כסמל של מי שניצח ויצא זכאי מהמשפט לפני השלטון, ויקרא רבה ב, בדברינו **מכיפור לכפות ומכסה לסוכות**.

¹⁰ ובאבן עזרא על הפסוק שלנו (פרק יד פסוק טז): "אמר השם למשה הרם את מטך ובקע את הים טרם שישעו, כי לא אמר לו שיכה הים, רק שיטה את ידו על הים במטה, כדרך ויט משה את מטהו על השמים (שמות ט, כג). וידענו, כי המטה לא בקע הים, רק מרגע נטות משה את ידו על הים יולך השם את הים ברוח קדים עזה, או יבקעו המים, כי כן כתוב".

¹¹ "וירא ישראל את היד הגדולה אשר עשה ה' במצרים ויראו העם את ה' ויאמינו בה" ובמשה עבדו" (שמות יד לא). ועל האמונה שישודה בקריעת ה' ויאמינו בה" ובמשה עבדו" ראה דברינו **אמונה שירה והסעה** וכמו כן **שחורה אני ונאווה** בפרשה זו.

¹² ראה דברי פירוש כלי יקר שם במלואם, שהוא מתחיל במדרש שהבאנו לפני דבריו (שמות רבה כא ט). הדגש על עשיית הנס ללא המטה בקריעת ים סוף, מזמין את ההשוואה עם מי מריבה שגם שם נצטווה משה לסלק את המטה ולפעול בלעדיו. לא ביד כמו כאן, אלא בפה (שזו מדרגה גבוהה עוד יותר). וזו אכן השוואה קשה ונוקבת - המעבר מ"ויאמינו בה" ובמשה עבדו" ל"יען לא האמנתם בי להקדישני לעיני בני ישראל". מה עוד שהרעיון שלא להיעזר במטה כבר היה ידוע למשה מקריעת ים סוף (לפי המדרש כמובן). ולא ראיתי עוד מי שמקשר בין קריעת ים סוף לחטא מי מריבה. והמאיר עינינו והמשקנו מים - יבורך.

¹³ אפשר שהמשל על הגינה הפנימית איננו רק על מנת ליצור את הסיטואציה של הקונה שלא יכול להגיע לשדה שקנה, אלא מכיון לרעיון עמוק יותר. 'הגינה הפנימית' היא סדרי בראשית וחוקי הטבע שהושמו בבריאה.

¹⁴ הטבעת היא המטה בנמשל, כך נראה לומר. הטבעת (המטה) לא שכנעה את השומר (הוא הים).

אומר לך בשם הקב"ה ולא קבלת עליך ועכשיו "מה לך הים כי תנוס"? א"ל: לא מפניך משה אני בורח, ולא מפניך בן עמרם, אלא מפני אדון חולי ארץ.¹⁵

פרקי דרבי אליעזר פרק מ – המטה הפלאי

רבי ילי אומר: המטה שנגברא בין השמשות, נמסר לאדם הראשון בגן עדן, ואדם מסרו לחנוך, וחנוך מסרו לנח, ונח מסרו לישם, וישם מסרו לאברהם, ואברהם מסרו ליצחק, ויצחק מסרו לעקב, ועקב הורידו למצרים ומסרו ליוסף בנו. וכשמת יוסף נשלל [נ"א: נלקח] כל ביתו ונתן בפלטרין של פרעה. והנה יתרו [נ"א: פרעה] אהד מתרטימי מצרים, וראה את המטה ואת האותות אשר עליו, וחמד אותם בלבבו, ולקחו והביאו ונטעו בתוך גן ביתו של יתרו. וראה את המטה, ולא הנה אדם יכול לקרב אליו עוד. וכשבא משה לביתו נכנס לגן ביתו של יתרו, וראה את המטה וקרא את האותות אשר עליו, ושלח דו ולקחו. וראה יתרו את משה ואמר זה עתיד לגאל את ישראל ממצרים, לפיכך נתן לו את צפורה בתו לאשה, שנקאמר [שמות ב, כא] ויואל משה לשבת את האישי וגו'.¹⁶

שבת שלום ושנה טובה¹⁷

מחלקי המים

¹⁵ וביקרא רבה א ה שנינו: "א"ל הקב"ה: לכה ואשלחך אל פרעה - לומר שאם אין אתה גואלם אין אחר גואלם. בים עמד לו מן הצד אמר לו הקב"ה: ואתה הרם את מטך ובקעהו לומר שאם אין אתה בוקעו אין אחר בוקעו". ואין סתירה בין שני המדרשים. בראייה האנושית והציבורית, משה הוא שבקע את הים. אם לא הוא, לא היה מי שיעשה זאת. כך צריך להרגיש כל אדם ("במקום שאין אנשים השתדל להיות איש" - אבות ב ה). בודאי מנהיג. אבל במישור המוחלט והאלוהי, זה שהים והטבע רואים, רק הקב"ה לבדו הוא שקרע את הים. רק הוא ששם גבול לים וסך אותו בדלתיים, יכול ורשאי להסיט ולהסיג גבול זה.

¹⁶ על מדרש זה הרחבנו לדון בפרשת שמות בדף [ואת המטה הזה תיקח בידך](#). אזכור דרשה זו כאן יכול להעצים את מוטיב סילוק המטה בקריעת ים סוף. מדובר במטה הפלאי שנברא בערב שבת בין השמשות ועבר במסירה מיוחדת מדור לדור. עם מטה זה שהאותות והמופתים טמונים בו מבריתנו, נשלח משה להתעמת עם פרעה ולהוציא את בני ישראל ממצרים. ודווקא כאן בקריעת ים סוף הוא מושם בצד. מה בא דבר זה ללמדנו? נשמח לשמוע לקח טוב משואבי המים באשר הם.

¹⁷ "ארבעה ראשי שנים הם: באחד בניסן ראש השנה למלכים ולרגלים. באחד באלול ראש השנה למעשר בהמה ... באחד בתשרי ראש השנה לשנים ולשמיטין וליובלות לנטיעה ולירקות. באחד בשבט ראש השנה לאילן כדברי בית שמאי, בית הלל אומרים בחמשה עשר בר" (מסכת ראש השנה פרק א משנה א). ובהמשך במשנה ב שם: "בארבעה פרקים העולם נידון ...". ואם תאמר ראש השנה לאדם לחוד וראש השנה לאילן לחוד, כלך אצל ספרי דברים פיסקא רג: "כי האדם עץ השדה - מלמד שחיינו של אדם אינם אלא מן האילן". ובמדרש בראשית רבה כו ו: "כי האדם עץ השדה - מה אדם נותן דין וחשבון אף עצים נותנים דין וחשבון".